

سرای اهل قلم کودک و نوجوان

انجمن فرهنگی ناشران کتاب کودک و نوجوان
بیست و هشتمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران ۱۳۹۴

گفت‌وگوی شب‌نم زین‌الدین و فریبا کیا درباره کتاب‌نامه رشد
در سرای اهل قلم کودکان و نوجوانان بیست و هشتمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

کتاب‌نامه رشد در بوته نقد

ریحانه رفیعی

جست‌وجویی که در کتاب‌های ماه آن زمان داشت، بخشی از کتاب‌های مرتبط با دوره آموزشی ابتدایی را گردآوردند و توسط کارشناسان آشنا به برنامه درسی و معلمان مجرب مورد بررسی قرار دادند. اکنون، به‌خاطر تعاملی که بین سازمان و تولیدکنندگان کتاب اتفاق افتاده، فراوانی کتاب‌هایی که در طول سال به دبیرخانه می‌رسد، به بیش از پنج هزار عنوان رسیده و طی این سال‌ها حدود هزار ناشر با ما همکاری کرده‌اند.

● **زین‌الدین:** فرمودید انتخاب کتاب توسط کارشناسان و معلمین مجرب صورت می‌گیرد. لطفاً بفرمایید تعداد داوران چند نفر است و آیا از سراسر کشورند و از مجموعه ناشرین هم در بین آن‌ها هستند یا خیر؟

○ **کیا:** همان‌طور که عرض کردم کارشناسان ما از بین معلمین و مؤلفین هستند. حالا ممکن است معلمی مؤلف هم باشد؛ در واقع می‌خواهیم کتاب را از دو حیث بررسی کنیم: از منظر «تألیف» و از منظر «کارایی»؛ به عبارتی دیگر کتاب اولاً نباید با برنامه آموزشی کشور تضاد داشته باشد و ثانیاً برای یک دانش‌آموز یا معلم قابل استفاده باشد. ما حدود ۱۰۰ موضوع در دوره‌های مختلف آموزشی داریم و اگر برای هر موضوع حداقل دو کارشناس داشته باشیم، می‌شود ۲۰۰ کارشناس. در سال‌های اخیر کتاب‌های ادبیات داستانی هم به‌جگه کتاب‌های مورد بررسی پیوسته‌اند که خودشان حجم زیادی از کتاب‌ها را شامل می‌شوند.

● **زین‌الدین:** نحوه تعامل با ناشران چگونه است؟
○ **کیا:** تعامل با ناشران یکی از رویکردهای جدی ماست و از روش‌ها و تکنیک‌های مختلف ارتباطی برای تعامل استفاده می‌کنیم. برگزاری نشست‌های مشترک و گفت‌وگو و هم‌اندیشی

«کتاب‌نامه در بوته نقد» عنوان یکی از برنامه‌های متعددی بود که در سرای اهل قلم کودکان و نوجوانان بیست‌و‌هشتمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به اجرا درآمد. در این برنامه که بعدازظهر روز دوشنبه ۹۴/۲/۲۱ برگزار شد، شب‌نم زین‌الدین به‌عنوان مجری برنامه پرسش‌هایی را نسبت به «کتاب‌نامه رشد» مطرح کرد تا فریبا کیا، معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی به آن‌ها پاسخ گوید. از آنجا که این پرسش‌ها ممکن است در گوشه ذهن شما نیز وجود داشته باشد، جوانه اقدام به انتشار این پرسش‌ها و پاسخ‌ها می‌کند. گفتنی است این مقاله با هدف تلخیص، اندکی ویرایش شده است.

● **زین‌الدین:** هدف و رویکرد شما در تولید کتاب‌نامه رشد چیست؟

○ **کیا:** کتاب‌نامه رشد فهرستی از کتاب‌های مناسب و استاندارد است. وزارت آموزش و پرورش و مشخصاً سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، علاوه بر تولید کتاب‌های درسی، وظیفه تولید و انتشار سایر منابع آموزشی یا نظارت بر محتوای آن‌ها را نیز برعهده دارد که برای نمونه مجلات رشد یکی از مصادیق آن است. کتاب‌نامه رشد هم در واقع محصول نظارت محتوایی وزارت آموزش و پرورش بر تولیداتی است که توسط بخش خصوصی چاپ و منتشر می‌شود. به عبارتی آموزش و پرورش به‌خاطر استفاده بهینه از مشارکت بخش غیردولتی، که به تولید منابع آموزشی برای مخاطبان آموزش و پرورش از سن ۶ تا ۱۸ سال می‌پردازد، به تولید کتاب‌نامه رشد پرداخت.

تولید کتاب‌نامه رشد یکی از اقدامات مؤثر در راستای سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی است. اولین کتاب‌نامه در سال ۱۳۷۸ تولید شد. در واقع سازمان پژوهش با یک اقدام تشویقی و ترغیبی، طی فراخوانی که به ناشران داد و همچنین

درباره کتاب‌های آموزشی و تربیتی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی از این شیوه‌هاست. همین حضور در نمایشگاه، یکی از اهداف اصلی‌اش ارتباط چهره به چهره و تعاملی با ناشران محترم است.

یکی دیگر از راه‌ها، نشریه جوانه است که روی وبگاه سامان کتاب (<http://samanketab.roshdmag.ir>) بارگذاری می‌شود. اتفاقاً من چند روز پیش که داشتم تعداد کلیک‌های آخرین نشریه جوانه را می‌دیدم، بیش از ۱۰۰۰ بازدید برایش ثبت شده بود که نشان‌دهنده توجه ناشران محترم است.

یکی دیگر از مسیرهای تعاملی، نقد و نظر است که ما برای ناشران محترم فراهم کرده‌ایم. شاید کمتر جایی را در حوزه داوری کتاب سراغ داشته باشید که فرصت دیدن پرونده و فرم‌های داوری را به ناشران بدهند. ما ارزیاب‌ها را موظف کرده‌ایم علاوه بر امتیازی که به شاخص‌های گوناگون داده‌اند، ضعف‌ها و قوت‌های قابل ملاحظه کتاب را هم گوشزد کنند و خصوصاً اگر کتابی را نامناسب می‌دانند حتماً دلیلش را خیلی روشن و واضح و به شکل مکتوب بیان کنند تا اگر ناشری محترمی نسبت به نتیجه اعتراض داشت، رأی و نظر مکتوب کارشناس را ببیند.

● **زین‌الدین: بنابراین هم چارچوبی که شما برای داوری دارید، برای ناشر آشکار می‌شود و هم می‌تواند نقاط ضعف و قوت کتاب خودش را پیدا کند.**

○ **کیا:** بله. همین‌طور است. هدف ما از ارزیابی، بیشتر این است که ناشر محترم به سمت تولیدات مرتبط و مناسب سوق پیدا کند.

● **زین‌الدین: در مورد تشکلهای تخصصی و نهادهای مدنی و کارشناسان دیگر هم آیا رویکردتان همان است؟**

○ **کیا:** یک شورای سیاست‌گذاری بر کار سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی نظارت دارد که در آن علاوه بر معاونین وزیر آموزش و پرورش و نمایندگان از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و صداوسیما، نمایندگان از خود ناشران محترم عضویت دارند.

در واقع آنجا محلی برای کسب مشورت از همین نهادها در سیاست‌گذاری سازمان است؛ چون ناشر نیز به‌عنوان سرمایه‌گذار بخش فرهنگی، زمانی به هدف‌های خود می‌رسد که بتواند نیاز مصرف‌کننده و مشتری خودش را برآورده کند. ما هم اگر بتوانیم با مشارکت بخش غیردولتی، یک هم‌افزایی در ارتقاء کیفیت آموزشی داشته باشیم، به هدفمان رسیده‌ایم. پس تعاملی که با ناشران اتفاق می‌افتد، یک ارتباط برد-برد است؛ هم آن‌ها با برنامه‌های ما آشنا می‌شوند و خودشان را با نیازهای مخاطب ما هم‌سوی می‌کنند و هم ما از ناشران بخش غیردولتی در جهت هم‌سویی و هم‌افزایی در ترویج خواندن و ارتقاء سواد عمومی مخاطبانمان و در نهایت برای ارتقاء کیفیت آموزشی بهره‌مند می‌شویم.

● **زین‌الدین: در اصل می‌توانیم بگوییم که جامعه هدف شما از یک‌سو بچه‌ها و از سوی دیگر ناشرین هستند. آیا تا حالا اشکالات و ایراداتی بر نحوه تدوین کتاب‌نامه**

گرفته‌اند و آیا ممکن است در سال‌های آتی بخش‌هایی به آن اضافه شود؟

○ **کیا:** ما باید یک اصل را بپذیریم. اولین اولویت ما نیاز مخاطب در وزارت آموزش و پرورش است؛ پس ما به تولیداتی توجه می‌کنیم که متناسب با نیاز مخاطب ما باشد. در درجه اول دانش‌آموز و در درجه بعد معلم. حجم کتاب‌هایی که ناشران برای ما ارسال می‌کنند و حجم کتاب‌های مناسبی که هر سال معرفی می‌شود، نسبت به آغاز برنامه، خیلی بیشتر شده است؛ اما نمی‌توانیم همه کتاب‌های تولید شده را بررسی کنیم. مثلاً گاهی کتاب‌های تخصصی پزشکی یا دانشگاهی برای ما ارسال می‌شود که طبعاً مرتبط با مخاطب ما در آموزش و پرورش نیست و به عنوان «کتاب غیر مرتبط» کنار گذاشته می‌شوند. همان‌طور که عرض کردم، تا دو سال پیش، کتاب‌های داستانی را بررسی نمی‌کردیم؛ ولی کم‌کم به این نتیجه رسیدیم که باید برای برآورده ساختن سایر نیازهای مخاطبان خودمان، بحث‌های دیگر را هم پاسخ دهیم؛ لذا دایره کارمان را وسیع‌تر کردیم.

اما درباره نظر ناشران ما همواره آماده

شنیدن نظرات تازه هستیم. آخر خرداد هر سال، زمانی که مهلت دریافت کتاب‌ها به اتمام می‌رسد، دبیرخانه اقدام به انتشار یک کارنامه برای هر ناشر می‌کند. ما به ناشرانی که طی سال برای ما کتاب فرستاده‌اند، همراه با کتاب‌نامه‌های منتشر شده نامه‌ای می‌فرستیم و به آن‌ها دقیقاً اعلام می‌کنیم که چه تعداد از کتاب‌های ارسالی‌شان و کدام کتابشان مناسب شناخته شده است و از آن‌ها می‌خواهیم چنانچه انتقاد یا پیشنهادی نسبت به ما یا کتاب‌نامه دارند اعلام کنند.

یکی از راه‌های دریافت نظر ناشران هم وبگاه سامان کتاب است که پل ارتباطی آنلاین ما با ناشران است و جدیدترین کتاب‌های رسیده و مناسب هر ماه در آنجا معرفی می‌کند و ناشران محترم بسیار به آن مراجعه می‌کنند.

● **زین‌الدین: یعنی هر کاربری امکان دارد به این وبگاه مراجعه کند و نه تنها درباره کتاب‌نامه رشد که درباره همه چیز رأی و نظرش را بگوید و با شما تبادل نظر داشته باشد؟ آیا تغییرات نظام آموزشی و پایه‌های آموزشی، مشکلی در تدوین کتاب‌نامه ایجاد نمی‌کند؟**

○ **کیا:** مشکلی ایجاد نمی‌کند؛ اما طبعاً در ارزیابی ما تغییراتی به‌وجود می‌آورد. ما در بررسی کتاب‌های جدید قاعدتاً باید به سرفصل‌های تغییر یافته توجه کنیم. به عنوان نمونه کتاب‌های دوره‌های تحصیلی ابتدایی و متوسطه اول کلاً دچار تغییر شدند. ما برای این که بگوییم آیا یک کتاب مثلاً برای دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی جدید مناسب هست یا خیر و آیا کتاب مرتبط با برنامه درسی این پایه هست یا خیر، مجبوریم به سرفصل‌های درسی و رویکردهای جدید توجه کنیم. البته الان کتاب درسی بلافاصله پس از طراحی، روی وبگاه دفتر تألیف قرار داده می‌شود تا همه

اولین اولویت ما نیاز

مخاطب در وزارت

آموزش و پرورش است؛

پس ما به تولیداتی توجه

می‌کنیم که متناسب با

نیاز مخاطب ما باشد. در

درجه اول دانش‌آموز و در

درجه بعد معلم

معلمان و مؤلفان از آن آگاه باشند؛ با این وصف ما هم چندین کارگاه برای ناشران محترم برگزار کرده‌ایم تا با این رویکردها دقیق‌تر آشنا شوند و در تولید کتاب‌های خود رویکردهای جدید را مدنظر قرار دهند.

● **زین‌الدین:** این تعامل‌ها که از طریق سایت و برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌های آموزشی صورت می‌گیرد، آیا فقط در اختیار افراد محدودی است یا گزارش آن و نتایج آن مثلا به صورت مجموعه مقالاتی منتشر شده و در دسترس همگان قرار داده شده است؟

○ **کیا:** نشریه جوانه هدف اصلی‌اش همین است و گزارش و مباحث مفصل این جلسات در آن منعکس می‌شود.

● **زین‌الدین:** دسترسی به این مباحث مهم است.

○ **کیا:** همین‌طور است. البته در صدد توسعه و تسهیل این ارتباطات هم هستیم. ما در حال راه‌اندازی سامانه‌ای هستیم که ناشران خودشان می‌توانند از طریق این سامانه، نسبت به ثبت مشخصات کتاب‌هایشان اقدام کنند و نسخه کاغذی کتاب را همراه با کد پیگیری دریافت شده از سامانه به دبیرخانه بفرستند. ناشر محترم با داشتن این کد می‌تواند لحظه‌به‌لحظه، و هر زمانی که مایل است، وارد سامانه شود و از سیر کتابش خبر بگیرد. البته پیش‌بینی شده سامانه ضمن اعلام وصول کتاب، ناشر را به محض مشخص شدن نتیجه بررسی کتاب (چه مثبت و چه منفی) از طریق ارسال خودکار ایمیل هم مطلع کند. کاری که اکنون به صورت دستی و از طریق تلفن و نامه انجام می‌شود. این سامانه در حال طی مرحله آزمایشی است که انشاءالله با آغاز فعالیت آن، فکر می‌کنم تحرک قابل ملاحظه‌ای در تعامل با

ناشران ایجاد شود.

● **زین‌الدین:** من فکر می‌کنم این می‌تواند عرصه ارتباط شما را با ناشران در سرتاسر کشور گسترده نماید.

○ **کیا:** یقیناً همین‌طور است. این سامانه با استفاده از ایمیلی که از مدارس داریم، کتاب‌های مناسب را هم به صورت منظم و خودکار به مدارس معرفی خواهد کرد که اگر این اتفاق بیافتد، یک فرصت مناسب برای اطلاع‌رسانی وسیع درباره منابع آموزشی و تربیتی مناسب خواهد بود.

● **زین‌الدین:** در یکی از نشست‌های قبلی سرای اهل قلم، به تعامل بین نهادها در راستای تجهیز کتابخانه‌های مدارس به کتاب‌های مناسب اشاره شد. فکر می‌کنم کتاب‌نامه خیلی می‌تواند در این امر مؤثر باشد؛ آیا این مورد در اهداف سازمان پژوهش دیده شده؟ البته شاید این سؤال مرتبط با کار کتاب‌نامه رشد نباشد!

○ **کیا:** نه بی‌ارتباط هم نیست؛ یکی از هدف‌های غایی تولید کتاب‌نامه رشد همین است که در تجهیز کتابخانه‌های کلاسی و مدرسه‌ای مورد استفاده قرار بگیرد. اتفاقاً من روز گذشته باخبر شدم که با کمک معاونت محترم پرورشی، حدود یک میلیارد و ششصد میلیون تومان اعتبار به تجهیز کتابخانه‌های کلاسی مدارس از کتاب‌های معرفی شده در کتاب‌نامه اختصاص یافته است. ما فهرست حدود ۳ هزار عنوان کتاب مناسبی را که طی چهار سال اخیر از ۷۰۰ ناشر دریافت و در کتاب‌نامه معرفی کرده بودیم، به معاونت پرورشی ارسال کردیم تا در تجهیز کتابخانه‌های کلاسی از آن بهره بگیرند. این اتفاق بسیار مبارکی است که هم باعث تجهیز کتابخانه‌های مدارس به کتاب‌های مناسب و هم موجب دلگرمی و تشویق ناشرانی است که با ما تعامل دارند. البته

ما بخشی از این کتاب‌های مناسب را هم در انتهای کتاب‌های درسی معرفی کرده‌ایم.

معرفی کنیم، بسیاری می‌گفتند ما کتاب نمی‌فرستیم، کتاب را می‌فروشیم.

دیدگاه شرکت‌کنندگان در نشست

● آقای علی کاشفی خوانساری: چرا اسامی داوران محترمی که انتخاب می‌شوند منتشر نمی‌شود؟ آیا صرفاً باید داوران از بین کارشناسان شما باشند؟ آیا منطقی‌تر نیست که داوران با تعاملی که با نهادهای تخصصی مثل انجمن‌های علمی، انجمن نویسندگان، شورای کتاب کودک، انجمن تصویرگران، انجمن ناشران یا مجلات تخصصی مثل پژوهش‌نامه و نهادهای این‌چنینی برقرار می‌شود انتخاب شوند و اسامی و سوابق و رزومه‌شان منتشر شود و داوران هر سال تغییر کنند که ارتباط‌های ناسالم شکل نگیرد؟

○ کیا: اگر شما کتاب‌نامه رشد را ببینید، در ابتدای آن اسامی تک‌تک ارزیابان و کارشناسانی که کتاب‌ها را داوری کرده‌اند، درج شده است. در نشریه جوانه هم، آن شماره‌ای که ویژه جشنواره کتاب رشد است، بخش قابل توجهی به معرفی و بیوگرافی داوران اختصاص داده می‌شود. یکی از اهداف ما از حضور در نمایشگاه، پاسخ‌گویی به پرسش‌های ناشران محترم درباره ارزیابی‌هاست که از داوران کمک می‌گیریم و طبعاً این گفت‌وگوی رودررو بدون شناخت داوران میسر نیست. بنابراین داوری در کتاب‌نامه و جشنواره رشد کاری پنهانی نیست.

البته ما تلاش می‌کنیم دایره داوری و داوران را وسعت بدهیم. به‌عنوان نمونه، امسال برای جلب مشارکت معلمان مجرب شهر تهران، فراخوانی را منتشر کردیم تا بتوانیم هرچه بیشتر از مشارکت همکاران معلم استفاده کنیم. افرادی که از ویژگی‌هایی لازم برخوردار باشند، یکی دو دوره آموزشی را سپری و به‌تدریج آغاز به کار می‌کنند. با این حال اگر هر انجمن و نهادی بخواهد داوری به ما معرفی کند، ما از ورود داوران متخصص و متبحر استقبال می‌کنیم.

● آقای محبت‌الله همتی: من شخصاً هیچ نگرانی از این بابت ندارم که در جریان داوری مشکلی ایجاد شود؛ اما سؤال این است که چرا در بسیاری از رشته‌ها اصلاً کتاب منتشر نمی‌شود؟ دیگر اینکه چرا در حوزه تعلیم و تربیت کودکان استثنایی که ۷۰ هزار نفرشان تحت پوشش آموزش و پرورش هستند و بقیه نیز تحت پوشش بهزیستی یا سایر نهادها هستند، فقط ناشران معدودی کار می‌کنند؟

○ کیا: به نکته بسیار خوبی اشاره کردید؛ همان‌طور که آقای همتی هم می‌دانند ما کتاب‌نامه‌ای هم برای آموزش و پرورش کودکان استثنایی منتشر می‌کنیم که تاکنون سه شماره از آن منتشر شده است. ما برای معرفی کتاب در جدیدترین کتاب‌نامه - که اسفند ماه ۹۳ چاپ شد - در جست‌وجوی کتاب‌ها و یافتن کتاب‌های مناسب بسیار به زحمت افتادیم. ناشران نه‌تنها در این حوزه کتاب کم چاپ می‌کنند، حتی برای معرفی کتاب‌هایشان همکاری کافی نمی‌کنند. مثلاً وقتی کتاب را شناسایی می‌کردیم و از ناشر می‌خواستیم یک نسخه از آن را برای ما بفرستند تا

● آقای کاظم طلایی: دو سؤال داریم: اول اینکه آیا ناشران می‌توانند از نظرات داوران آگاه شوند؟ دوم اینکه می‌دانیم نگاه جشنواره رشد به انتخاب کتاب مناسب با نگاه دیگر جشنواره‌ها متفاوت است؛ اما این تعارض برای من قابل هضم نیست که چرا کتابی که در یک جشنواره معتبر به‌عنوان کتاب برگزیده و شاخص معرفی شده است، در جشنواره رشد، در همان مرحله اول داوری، از دور رقابت کنار گذاشته می‌شود؟! من فکر می‌کنم بخش داوری جشنواره رشد باید کیفیت بیشتری داشته باشد.

○ کیا: وقتی ما قصد داریم یک مقوله کیفی را به کمیّت تبدیل کنیم، کار بسیار سختی پیش رو داریم. ما در جشنواره رشد می‌کوشیم این کار را به نحو حتی‌الامکان دقیقی انجام بدهیم؛ اما حتماً صددرصد ایده‌آل نیست. به هر حال ارزشیابی مقوله‌ای کیفی است و باید شاخص‌ها را آن‌قدر دقیق تعریف کرد که نزدیک‌ترین همخوانی را با محتوا داشته باشد. یک بخش آن خود شاخص‌ها و یک بخش هم خود داوری می‌تواند باشد. به هر حال در هیچ جای دنیا نمی‌توانیم بگوییم که داوری متأثر از ذهن و نگرش داور نیست؛ در علوم انسانی می‌گویند یک پژوهشگر هر قدر هم که متد علمی داشته باشد، باز قالب‌های ذهنی‌اش ممکن است در نتایج پژوهش و یافته‌هایش تأثیر بگذارد. ما تلاش می‌کنیم اختلاف بین ذهن داور و آن مقوله واقعی مورد سنجش را حتی‌الامکان کم کنیم. ولی ما هیچ‌وقت نمی‌توانیم بگوییم داوری ما خالی از خطاست و مثلاً اگر کتابی در کتاب‌نامه ما با درجه ۲ تأیید و چاپ می‌شود، در هیچ جمع داوری دیگری درجه ۳ تشخیص داده نشود. ولی ما سعی می‌کنیم با گفت‌وگوهای مستمر با داوران یا استفاده چرخشی از داوران، درصد خطا را کم کنیم؛ اما قطعاً به صفر نمی‌رسد.

● آقای کاظم طلایی: در جشنواره‌ها، برگزیدگان نهایی فقط منحصر به اعلام رأی داوران نیست. در جشنواره کتاب رشد هم، باید داوری را در چارچوب اهدافی که جشنواره دارد، هدایت کرد. من حرفم این است که داوری باید مورد نظارت قرار بگیرد و هدایت شود. این جور نباشد که اگر مثلاً داوری چهار تا کتاب را به چهار نفر دیگر واگذار کردیم، انتخاب‌ها فرق کند.

○ کیا: به نکته خوبی اشاره کردید. اتفاقاً ما با توجه به ضرورتی که شما هم به آن اشاره کردید، یک کمیته علمی برای جشنواره در نظر گرفتیم که روند داوری را بررسی می‌کند و اگر ابهامی در انتخاب یک کتاب و ادله داوران برای انتخاب آن کتاب وجود داشته باشد، موضوع را از سرگروه داوری جویا می‌شویم و اگر لازم باشد، گروه داوری نشست نهایی خود را تکرار می‌کند. در پایان، با تشکر از فرصتی که دوستان سرای اهل قلم در برپایی این نشست برای ما فراهم کردند تا صحبت دوستان را بشنویم و ما بتوانیم اهداف تدوین کتاب‌نامه رشد را هرچه بهتر و بیشتر معرفی کنیم، سپاس گزارم.